
Merim Kasumović

EKONOMSKI LIBERALIZAM U OKVIRU GLOBALNIH I REGIONALNIH EKONOMSKIH INTEGRACIJA

Sažetak

Savremeni integracioni trendovi koji vode ka regionalnim ekonomskim integracijama će u velikoj mjeri doprinijeti međunarodnoj ekonomskoj otvorenosti. Regionalna udruženja neće stvoriti ekskluzivne ekonomske sfere, nego će podržati trgovinsku razmjenu stimulacijom nacionalnog rasta i ujedno podržati liberalizaciju većom potražnjom za ulazak u regionalne ekonomske blokove. Članice regionalnih ekonomskih blokova su i dalje ovisne o trgovini sa zemljama koje nisu članice. Ovo ukazuje na činjenicu da regionalni blokovi nisu motivisani željom da isključe zemlje koje nisu članice, nego potrebom da se osigura veća liberalizacija između članica. Evidentno je, dakle, da su sile koje promovišu regionalne ekonomske integracije u osnovi liberalne a ne protekcionističke.

Ključne riječi: integracioni trend, regionalno okruženje, ekonomske integracije, ekonomska liberalizacija, svjetska trgovinska razmjena, zajedničko tržište, multiregionalna strategija.

Uvod

Danas postoji određena doza straha da će se progres ka globalnim integracijama zaustaviti ukoliko se svjetska ekonomija podijeli na tri regionalna ekonomska bloka (Evropa, Azija i Amerika). Međutim, savremene regionalne inicijative su temelji na kojima će se graditi budućnost svjetske integrisane ekonomije, radije nego destruktivne sile koje izoliraju pojedine zemlje. Naravno, kao i svaki drugi integracioni plan, i ovaj ima određene rizike koji bi mogli rezultirati neuspjehom, ali sile koje vode i usmjeravaju ovakav razvoj su suprotnost protekcionizmu. Liberalni integracijski procesi predstavljaju pozitivne reakcije na neminovne pritiske globalizacije. Ukoliko dođe do paralelnog napretka u WTO¹ (World Trade Organization), regionalizacija bi mogla postati mehanizam koji bi omogućio liberalizaciju svjetske trgovinske razmjene, investicija i harmonizaciju ekonomskih institucija.

Mogući problemi u procesu integracija

Evropska unija sa svojim jedinstvenim tržištem predstavlja, kako je neki vide, veliku prijetnju iz tri razloga:

- EU će uništiti više trgovinske razmjene nego što će je kreirati.
- Porastom članstva, EU će biti preokupirana unutarnjim odnosima i u potpunosti će zanemariti međunarodne odnose.
- Dominacija protekcionističkih članica EU-a će postaviti nove eksterne barijere

Dominacija određenih članica EU-a, koja je već evidentna, će dovesti do enormnih nezadovoljstava kako unutar tako i van Unije. Ovo se posebno ogleda u dobrodošlici određenih članica, dok su druge članice lagahna meta za multinacionalnu diferencijaciju i posebne uvjete koje EU postavlja u procesu predpriključenja. U duboko integrisanim tržištima ne bi trebali da postoje nikakvi presedani ni 'specijalni tretmani' za određene članice, a posebno se ne

¹ World Trade Organization (WTO) ili Svjetska trgovinska organizacija je međunarodna, multilateralna organizacija koja reguliše pravila globalnog trgovinskog sistema i odlučuje o eventualnim sukobima između zemalja članica od kojih su sve potpisnice oko 30 različitih ugovora.

bi trebali osjetiti negativni utjecaji postojanja granica jer duboka integracija² bi trebala omogućiti jednaku trgovinsku razmjenu svim članicama nezavisno od njihovog ekonomskog ili geografskog položaja. Evidentno je da danas postoji (posebno u EU) veliki jaz između onoga što je teorija i onoga što se dešava u stvarnosti. Bogate zemlje u velikoj mjeri nameću siromašnima teorije koje one same ne koriste niti su ikada koristile. Uz kontinuirano promovisanje ovakvih teorija poput nove klasične teorije u kojoj ‘svi postaju bogati u kapitalističkoj tržišnoj ekonomiji’, mnoge nedovoljno razvijene zemlje prihvataju ovu teoriju kao jedini mogući način što ekspeditivnijeg i efikasnijeg priključenja međunarodnim ekonomskim tokovima. “Sve zemlje periferije moraju prihvatiti temeljne tendencije te opće ekonomsko-socijalne preobrazbe (koja potiče iz zemalja centra), tj. izvršiti ujednačavanje načela tržišne ekonomije, prema interesima transnacionalnih korporacija. Integracija u međunarodne ekonomske tokove moguća je samo po pravilima igre World Trade Organization (WTO), Svjetske banke i IMF-a”.³ Pregled regionalnih integracija u drugim dijelovima svijeta poput Azije, Afrike i Amerike ukazuje na činjenicu da postoje i drugi regionalni blokovi koji se, također, optužuju za destruktivno djelovanje u međunarodnoj ekonomiji.

Jugoistočnom azijskom bloku prijeti Japan koji je dominantan u tom regionu, a najviše činjenica da će preseliti svu svoju proizvodnju van zemlje. Japan je prvenstveno motivisan eksploatacijom jeftine radne snage u Aziji koja bi proizvodila za Japan ali i druge zemlje. Ovo bi mogli potvrditi da nema povećanja japanskih investicija u Jugoistočnu Aziju. Japan će potpunom kontrolom rapidno rastućih tržišta postaviti nevidljive barijere (za koje se optužuje i EU) i otežati ulazak drugih zemalja na tržište Jugoistočne Azije. Pretpostavka je da će još jedan od problema biti kontrola međunarodnih trgovinskih tokova od strane Japana, koja će zaustaviti svaki pokušaj slobodnog ulaska međunarodnih firmi i proizvoda u Jugoistočnu Aziju. Moglo bi se reći da se stereotipična slika pojavljuje i u Jugoistočnoj Aziji prvenstveno zbog polarizacije koja stvara začarani krug ekonomskog rasta, koji pomaže razvijenim

² Paul Brenton definiše duboku integraciju kao inicijativu da se osim redukcije i uklanjanja graničnih trgovinskih barijera adresira i širok spektar unutrašnjih regulatornih faktora koji mogu ograničiti trgovinsku razmjenu i protok kapitala.

³ Hodžić, Kadrija (2003). *(Re)privatizacija i globalizacija*, Međunarodni Forum Bosna, Sarajevo, str. 26.

regionima koji ostvaruju rast na račun manje razvijenih regiona.⁴

Možda je ovo najevidentnije u slučaju SAD-a i njenog uticaja na ekonomiju u NAFTA-a⁵ (North American Free Trade Agreement). Ukoliko bi došlo do apsolutne dominacije SAD-a, najvjerojatnije bi se zanemarili međunarodni interesi i međunarodna trgovina. Posmatrajući međunarodni trgovinski sistem od kraja Drugog svjetskog rata pa do danas i ulogu SAD-a u globalnim inicijativama, odstupanje članica NAFTA-e od međunarodne trgovine i fokusiranje na interregionalnu trgovinsku razmjenu bi imalo negativne efekte na liberalizaciju. Kao kontraefekat bi se pojavio osjećaj nesigurnosti kod zemalja koje nisu članice NAFTA-e i kreiranje novih ekonomskih blokova koji bi bili zatvoreni za spoljnu trgovinu. Kao krajnji ishod pojavili bi se Evropski ekonomski blok, Južnoazijski ekonomski blok i Sjevernoamerički ekonomski blok, koji bi promovisali odustajanje od trgovine sa drugim blokovima, što bi dovelo do jedne vrste protekcionizma.

Reakcija multinacionalnih korporacija na ovakav razvoj na tržištu bi dovela do još veće globalne fragmentacije. Prijetnja od protekcionizma bi natjerala multinacionalne korporacije da prihvate multiregionalne strategije, gdje bi se svaka regija servisirala lokalnom proizvodnjom. Ovakvom strategijom multinacionalne kompanije se utemeljuju u određenim regionima, što ih čini manje ranjivim i ujedno se manje odupiru uvođenju trgovinskih barijera. Ovakav način korporativne globalizacije, što je interesantno, ne ojačava liberalizaciju trgovinske razmjene, već je u velikoj mjeri marginalizira. Pomjeranje i kreiranje ekonomskih blokova je stvorilo dozu straha kod onih koji favoriziraju multilateralizam iz dva razloga: 1. rapidan razvoj ekonomskih blokova bi mogao učiniti ekonomsku liberalizaciju znatno težom, 2. nedostatak ekonomske liberalizacije bi mogao dovesti do trgovinskih ratova.

⁴ Bodiroža, Mladen. *Evropska unija: od Rima 1957. do Rima 2004*, Glas Srpski, Banja Luka, 2005., str 106.

⁵ NAFTA (North American Free Trade Agreement) ili Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini je uz Evropsku uniju najznačajnija kontinentalna integracija. Djeluje od 1994. godine, a čine je SAD, Kanada i Meksiko. Cilj integracije jest uspostava najveće zone slobodne trgovine u svijetu koja bi dugoročno trebala obuhvatiti cijelu zapadnu hemisferu. Članice NAFTA-e zalažu se za postupno ukidanje carina i svih ograničenja za slobodan protok kapitala i usluga, usklađivanje radnog zakonodavstva i ekoloških standarda te za zaštitu intelektualnog vlasništva.

Beneficije regionalnih integracija

Snažne regionalne integracije ne rezultiraju neophodno kreiranjem visokih eksternih barijera. Trend regionalnih ekonomskih integracija bi mogao imati pozitivne efekte na ostatak svijeta, ukoliko se uzme u obzir činjenica da su ekonomski blokovi otvoreni za trgovinsku razmjenu sa svim zemljama. "Svi ekonomski ugovori između regionalnih blokova su kreirani radi diverzifikacije tržišta, poboljšanja konkurentnosti na međunarodnim tržištima i radi uspješnijih multilateralnih pregovora sa WTO"⁶

Najveća beneficija od regionalnih udruženja je stimulacija rasta i kreiranje potražnje za izvozom izvan regionalnih granica. Rast se pojavljuje usljed promjene u drugim faktorima poput dohotka koji se mijenja uz povećanje trgovinske razmjene. Povećanje dohotka zauzvrat stimulise povećanje investicija. "Uklanjanje trgovinskih i investicijskih barijera unutar Evrope kao jedinstvenog tržišta će stimulisati porast investicija koje će proizvesti 'dinamičan' rast..."⁷ Pozitivni makroekonomski efekti regionalnih inicijativa rezultiraju povećanim ekonomskim rastom. Ne smije se zanemariti činjenica da postoji velika konkurencija na evropskom tržištu koja se konstantno povećava. Većina evropskih firmi se godinama već priprema za konkurenciju ogromnim investicijama i mergingom (spajanjem) sa drugim firmama. Ovakvo ponašanje je sušta suprotnost investiranju 10-20 godina ranije. Ovakav efekat je izazvan posljednjim i narednim proširenjem EU i pojavom jeftinijih konkurentnih firmi iz Istočne Evrope. U svakom slučaju, ovakve promjene na tržištu, posebno povećana konkurencija, dovode do povećanog ekonomskog rasta.

Povećanje investicijskog povjerenja je ključno za Zapadni Balkan kojemu su neophodne ogromne strane direktne investicije za revitalizaciju domaćih ekonomija. Stabilnost domaće ekonomije je neophodna za ulazak na jedinstveno regionalno tržište. Jedinstveno tržište doprinosi povećanju konkurentnosti, a u nekim sektorima privrede čak i kreira konkurenciju za dobra i usluge koji se ranije nisu razmjenjivali. Iako porast razmjene u različitim sektorima na tržištu EU-a može imati i neželjene efekte, porast u dobrima i uslugama koji se ne razmjenjuju rezultira povećanom potražnjom za uvozom.

⁶ Rosenthal, Gert. *Regional integration in the 1990s*. Cepal Review, 50, August 1993.

⁷ Baldwin, Richard. *On the Growth Effect of 1992*. Economic Policy, 1989, str. 248-81.

Otvoreni ekonomski blokovi promovišu i stimulišu eksternu liberalizaciju, odnosno trgovinsku razmjenu sa zemljama izvan ekonomskog bloka. U političkoj areni se nailazi na mnogo više odobravanja i podrške liberalizaciji, nego što je to slučaj u pojedinačnim zemljama. Povećane evropske integracije nakon Ugovora iz Rima su postale kompatibilne sa smanjenjem vanjskih trgovinskih barijera EU-a. Gary Hufbauer tvrdi da bi Kennedy Round (Kenedi runda)⁸ bila krajnje neuspješna bez prisustva predstavnica današnje EU (Francuske, Italije, Njemačke) zato što bi “Francuska i Italija odbile pravljenje bilo kakvih trgovinskih koncesija, dok bi Njemačka odbila da donese bilo kakvu odluku vezanu za trgovinsku razmjenu nezavisno od Italije i Francuske”⁹. Sa kontinuiranim regionalnim integracijama Evrope, primarno govoreći o šest ključnih članica EU, došlo je do ekstenzivne saradnje i participacije u multilateralnim redukcijama tarifa.

Evropsko iskustvo je pokazalo da su zemlje izvan evropskog ekonomskog bloka znatno više motivisane da se liberalizuju u sistemu u kojem postoje regionalne integracije. Činjenica da se neki od glavnih trgovinskih partnera mogu uključiti u trgovinske tokove regionalnog bloka je podstakla mnoge zemlje u regionu da se priključe regionalnoj liberalizaciji. Ovo je najevidentnije iz postojanja EFTA¹⁰ (European Free Trade Association) i jedinstvenog tržišta EU-a u kojem žele da se nađu sve zemlje Istočne Evrope uključujući i Tursku. Ovo je, također, slučaj sa Meksikom koji je, da bi izbjegao ovisnost o mnogo jačim partnerima SAD-u i Kanadi, u NAFTA-i potpisao ugovore o slobodnoj trgovini sa Venecuelom i Čileom. Slijedeći primjer Meksika; Bolivija, Kolumbija, Peru, Ekvador i Venecuela su 1991. godine potpisale ugovor o ukidanju svih interregionalnih trgovinskih barijera. Polovinom 1991. godine Brazil, Paragvaj, Urugvaj i Argentina su zasnovala MERCOSUR¹¹ (Mercado Común del Sur)

⁸ **Kennedy round** ili Kenedijeva runda je šesta sjednica GATT-ovih (General Agreement on Tariffs and Trade) pregovora o međunarodnoj trgovini održana 1964-67. u Ženevi, Švicarska.

⁹ Hufbauer Gary Clyde. An Overview in Hufbauer, ed. Europe 1992: An American Perspective, Brookings Institution, 1990, str.5

¹⁰ **EFTA** ili Evropska asocijacija za slobodnu trgovinu osnovana 1960. u Štokholmu, Švedska, za sve zemlje koje nisu željele da budu članice Evropskog društva, danas već Evropske unije.

¹¹ **Mercosur** ili **Mercosul** (Španski: *Mercado Común del Sur*, Engleski: *Southern Common Market*) ili Južno zajedničko tržište je carinsko udruženje između Brazila, Argentine, Urugvaja, Paragvaja i Venezuele utemeljeno 1991. Svrha ovog udruženja je promovisanje slobodne trgovine i slobodan protok dobara, ljudi, usluga i novca.

ili Južno zajedničko tržište. Ovakvo udruženje im je omogućilo da ojačaju svoje ekonomije i ukinu sve interregionalne barijere da bi u trgovinske pregovore sa SAD-om ušle znatno snažnije. Ukidanje tarifa i trgovinska liberalizacija između ovih zemalja znatno su poboljšali stanje ovih zemalja u odnosu na ranije usvojeni protekcionizam. Pristupanje tržištima izvan ovog regionalnog udruženja će donijeti mnogo veće trgovinske beneficije nego što je to bio slučaj u protekcionizmu, posebno u trgovinskoj razmjeni sa članicama NAFTA-e.

Trenutni trendovi trgovinske razmjene ukazuju na činjenicu da je razmjena izvan ekonomskog regionalnog bloka od vitalnog značaja za ekonomsku stabilnost cijelog regiona a posebno regiona Istočne Evrope. Glavni učesnici u regionalnim blokovima poput SAD-a, Japana i nekih članica EU-a su učesnici u globalnoj trgovinskoj razmjeni i ne mogu zanemariti izvanregionalne odnose sa drugim zemljama. Više od polovine izvoza iz Sjeverne Amerike i više od dvije trećine azijskog izvoza se odvija sa zemljama koje se nalaze van ovih regiona. Interesantno je da je samo u Evropi izvoz izvan regiona manji od jedne trećine od ukupne količine izvoza. Međutim, važnost izvanregionalne trgovinske razmjene se najefikasnije mjeri odnosom sveukupne izvanregionalne razmjene (uvoz plus izvoz) i GNP-a. Ukoliko se mjeri kao dio GDP-a, izvanregionalna trgovinska razmjena je mnogo važnija za EU nego za Sjevernu Ameriku. Zbog činjenice da nijedna regija nijedna zemlja ne može potpuno da prekine sve odnose ili značajno poveća trgovinske barijere, ne može se zanemariti važnost izvanregionalne trgovinske razmjene. WTO oštro osuđuje sve zemlje i regionalne blokove koji se odluče za ekstremni protekcionizam i odstupanje od liberalizacije međunarodne trgovinske razmjene. "Svako ograničavanje vanjske razmjene nailazi na prigovore da je protivno međunarodnim 'pravilima igre'. Svaka država koja jednostrano uvodi ograničenja izlaže se prigovoru da vrši diskriminaciju protivnu liberalističkim pravilima."¹² Iako postoje indicije da bi neke zemlje mogle da zauzmu negativan pristup međunarodnoj trgovinskoj razmjeni, što bi moglo imati dugoročne negative efekte na njihovu ekonomiju, evidentno je da je svim regijama u svijetu iznimno važan pristup globalnom sistemu trgovinske razmjene. Važnost izvanregionalne trgovinske razmjene se, također, ogleđa u omogućavanju individualnim firmama da pronađu najbolje ekonomske uvjete u međunarodnoj razmjeni uz apsolutne trgovinske slobode,

¹² Pertot Vladimir i Sabolović Duško, *Međunarodna trgovinska politika*, Informator, Zagreb, 1998, str. 119.

što će, zauzvrat, doprinijeti najefikasnijem pristupanju domaće privrede u međunarodne trgovinske tokove.

Ono što najviše motiviše privrednike da se priključe jedinstvenom tržištu EU-a nije činjenica da će imati neki poseban tretman, nego stimulacija i olakšavanje protoka dobara, usluga, radne snage i kapitala kroz cijelu EU. Postizanje enormne ekonomske integracije je bilo samo prvi korak koji je, nakon uklanjanja trgovinskih barijera, ukazao na potrebu za još dubljim ekonomskim integracijama. Ovdje se već ukazuje potreba za još širim i većim ekonomskim tržištem koje bi trebalo ukazati na efikasnost EU-a i povećanu konkurenciju prikazati kao mehanizam od kojeg se najviše vide beneficije trgovinske razmjene.

Povećanje ekonomske integracije EU-a će, zasigurno, povećati i trgovinsku razmjenu sa ostatkom svijeta. Određena pravila koja se moraju poštovati će olakšati trgovinsku razmjenu ne samo članicama EU-a nego i outsajderima. Zabrane državnog subvencionisanja domaćih ekonomija će povećati konkurentnost i omogućiti i domaćim i stranim firmama da krenu sa iste startne pozicije. Povećanjem tržišta EU-a doći će do eliminisanja dominacije i monopolizacije određenih privrednih grana od strane domaćih firmi. Nacionalni motivi koji vode većinu u EU protekcionističkih ideja će biti zanemareni, pružanjem jednake šanse i eliminisanjem trgovinskih barijera za firme outsajdere koje žele ući na domaća tržišta. EU je uložila mnogo truda u razvoj mehanizama koji će promovisati nacionalne različitosti da bi unaprijedila buduće integracione tokove između EU i njenih trgovinskih partnera. Općenito posmatrajući, može se primijetiti trend domaće liberalizacije i privlačenja stranog kapitala da bi se servisiralo globalno a ne samo domaće tržište. Uspješnost ovakvih mjera i mehanizama bi se mogla najbolje primijetiti na povećanju konkurentnosti zemalja koje žele da privuku strani kapital. Pritisak na zemlje koje su usvojile politiku izolacije i protekcionizma će biti ogroman i ostavit će negativne efekte na privrede tih zemalja.

Zaključak

Iako ekstremne mjere protekcionizma ne postoje, ne smijemo zanemariti mogućnost suptilnih protektivnih mjera od strane nekih regionalnih ekonomskih blokova. Najčešće se susrećemo (najviše u SAD-u) sa antidumping zakonima koji su usmjereni protiv manje razvijenih zemalja. U ovakvim slučajevima

javlja se potreba za institucijama kao što je WTO koja reguliše sve trgovinske nesuglasice između zemalja članica. Protekcijonizam se može implementirati uz manje poznate i minimalno transparentno korištenje antidumping pravila kroz povećane sigurnosne mjere, promovisanje domaćih firmi (najčešće u EU) i povećanje ekoloških i sigurnosnih standarda, čija je svrha diskriminacija protiv izvanregionalne trgovine. U nekim slučajevima (Japan) pojavljuju se i skrivene barijere koje onemogućavaju strane kompanije da probiju tržišta unutar Japana. Ovo nam ukazuje na važnost postojanja GATT-a i WTO-a radi discipliniranja i kontrole globalnog trgovinskog sistema. Urugvajaska runda je definisala posebne mjere koje će limitirati i kontrolisati ovakva ili slična ponašanja određenih članica. Radi uspješnosti svih ekonomskih blokova, neovisno o tome u kojem dijelu svijeta se nalaze, neophodno je protekcijonizam i trgovinske barijere svesti na minimum.

Današnji globalni ekonomski sistem ne dozvoljava povratak u Veliku depresiju i 1930., prvenstveno zbog povećane ekonomske ovisnosti zemalja o međunarodnoj trgovini. Primjetno je da će proces globalnih integracija biti prilično dug i mukotrpan, ali svi faktori ukazuju na to da je taj proces neizbježan. Ono što bi se trebalo razumjeti u samome startu jest činjenica da duboke ekonomske integracije na globalnome nivou ne mogu biti postignute odmah, radije bi se trebalo fokusirati na interregionalne integracije koje će stabilizovati regionalne ekonomije i nakon toga pristupiti globalnim integracionim tokovima. Globalne integracije će zahtijevati neke vodilje i smjernice kojih bi se trebale držati sve zemlje, međutim, ne postoje globalne institucije koje su dovoljno jake da te smjernice stave u praksu. Uvijek postoje određeni regioni globalnog ekonomskog sistema koji će prihvatiti i odbiti prijedloge WTO-a. Najefikasnije rješenje za to je višesmjerni pristup sa dodatnim pristupom na globalnom, regionalnom i bilateralnom nivou. Ovakav pristup ne garantuje uspjeh, ali bi se, vjerovatno, pokazao kao najbolje rješenje za većinu pitanja globalnog trgovinskog sistema, ujedno izbjegavajući usporavanje progressa integracionih procesa. Regionalna udruženja se moraju kreirati da budu otvorena i da podržavaju tržišne sile, jer su one temelji za uspješan dizajn integrisane globalne ekonomije ♦

ECONOMIC LIBERALISM IN THE CONTEXT OF GLOBAL AND REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Abstract

The modern trend towards integration, leading to regional economic integration, will contribute greatly to opening up the international economy. Regional associations will not form an exclusive economic sphere, but will encourage the exchange of goods and services by stimulating national growth, and will also encourage liberalization through increased demand for membership of regional economic blocs. The members of regional economic blocs still depend on trade with non-member countries. This suggests that regional blocks are motivated not by the desire to exclude non-member countries, but by the need to ensure greater liberalization between members. It is obvious, therefore, that the forces promoting regional economic integration are fundamentally liberal, not protectionist.

Key words: integration trend, regional surrounding, economic integrations, economic liberalization, international trade, common market, multiregional cooperation.

Literatura

1. Baldwin, Richard, *On the Growth Effect of 1992*. Economic Policy, 1989, str. 248-81.
2. Bodiroža, Mladen. *Evropska unija: od Rima 1957. do Rima 2004*, Glas Srpski, Banja Luka, 2005., str. 106.
3. Hodžić, Kadrija (2003) *(Re)privatizacija i globalizacija*, Međunarodni Forum Bosna, Sarajevo, str. 26.
4. Hufbauer Gary Clyde, An Overview in Hufbauer, ed. *Europe 1992: An American Perspective*, Brookings Institution, 1990, str. 5
5. Pertot Vladimir i Sabolović Duško, *Međunarodna trgovinska politika*, Informator, Zagreb, 1998, str. 119.
6. Rosenthal, Gert. *Regional integration in the 1990s*. Cepal Review, 50, August 1993.
7. <http://www.wikipedia.org>
8. Brenton, Paul. *What are the limits to economic integration?* Centre for European Policy Studies, Working paper, 2001, str. 2.
9. Reinert, S. Eric. *Globalna Ekonomija*. Spartacus Forlag, Oslo, 2004.